

*Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці,
Бо на вечорницях дівки чарівниці...*

Народна пам'ять зберегла легенду про просту, але надзвичайну дівчину Марусю Чурай, яка належить до поетів козацької України. Вона жила у XVII ст. і склала пісні, які живуть і житимуть у віках. Документальних свідчень про життя Марусі Чурай не існує, а тому ми дізнаємося про неї з легенд та переказів, інтерпретованих різними діячами науки.

За переказами Маруся Чурай народилася в родині урядника Полтавського козацького полку Гордія Чурая близько 1625 року. Гордій був людиною авторитетною у рідному краї, користувався пошаною і повагою серед товаришів, гідно захищав права свого народу, брав участь у козацьких повстаннях. У 1637 році Гордій Чурай був захоплений у полон, у якому героїчно загинув. Його дружина залишилася з донькою Марусею. Дівчина мала не лише чарівну зовнішність, а й прекрасний голос до того ж складала пісні і навіть звичну розмову могла заримувати.

Ось як описує легендарну дівчину відомий фольклорист О. Шкляревський, який у дитинстві бував у Григорія Квітки-Основ'яненка та бачив у нього портрет Марусі Чурай, хоча і досі ніхто не знає, чи писаний той портрет з натури, чи він був до певної міри творчою фантазією невідомого художника. О. Шкляревський: «Маруся була справжня красуня і в суто малоросійському стилі: дрібненькая (тобто невелика на зріст, трохи худорлявенька, мініатюрно складена), струнка, як струна, з маленьким, але рельєфно окресленими під тонкою, білою, вишитою сорочкою персами, з крихітними ручками і ніженьками, з привітним виразом ласкавого, матового кольору, засмаглим личком, на якому виступав рум'янець, з карими очима під густими бровами і довгими віями... Голівку дівчини покривало розкішне, чорне, як смола волосся, заплетене ззаду в густу широку косу до колін. Чарівність дівчини довершував маленький ротик з білими, як перламутр, зубками, закритий, мов червоний мак, рожевими вустами... Але при цьому у Марусі Чурай було круте, трохи випукле, гладеньке, сухе чоло і злегка дугоподібний, енергійний, з горбинкою ніс». За цим описом можна дійти висновку, що маючи таку вродливу зовнішність, Маруся Чурай подобалась багатьом парубкам. Не дарма в неї закохався син відомого гетьмана, реєстровий козак Полтавського полку Іван Іскра (за переказами він був надзвичайно скромною та шляхетно вихованою людиною). Юнак палко кохав Марусю, хоча і не відкривав їй своїх почуттів, бо знав, що її серце належало іншому. Цим іншим був молодий козак, син хорунжого Полтавського полку Григорій Бобренко (той самий Гриць, що невдовзі став героєм Марусиних пісень). Як свідчать перекази, парубок був людиною слабовольною, безхарактерною, перебував під значним впливом своєї матері, яка й чути не хотіла про одруження сина з Марусею. Вольова і користолобна жінка усіма можливими й неможливими засобами намагалась дістати за дружину синові племінницю полковника Мартина Пушкаря, дочку осавула Федора Вишняка, Галину Вишняк.

Незважаючи на все це чарівна Маруся щиро віддавала усю свою любов коханому Грицю: чекала його з походів, співала для нього пісень, та він, зазіхнувши на багатство та статус, зрадив Марусю і, не приховував від неї намірів одружитися на іншій. Нестерпна туга від зради рвала її душу і виливалась у поетичні рядки:

*«Болить моя головонька від самого чола:
Не бачила миленького ні тепер, ні вчора,
Ой бачиться, не журюся, в тугу не вдаюся,
А як вийду за ворота, од вітру валюся.
Ой бачиться, що не плачу, самі сльози ллються:
Од милого нема людей, од нелюба шлються».*

У цих рядках Маруся Чурай відверто жалілася, що Гриць, скорившись материнській волі, не засилає до неї сватів, тоді як Іван Іскра, мріяв бачити її своєю дружиною.

Навесні 1648 року почалася визвольна війна українського народу проти польської шляхти. На чолі народу став талановитий полководець і мудрий державний діяч Богдан Хмельницький. Піднявся на боротьбу з польськими поневолювачами і Полтавський полк, у якому були Іван Іскра і Грицько Бобренко. Для Марусі розлука з коханим стала ще одним тяжким ударом. Вочевидь, саме тоді вона склала чудову пісню, сповнену глибокого болю й відчуття страшної небезпеки перед важкими невідомими іспитами. Ця пісня популярна і в наші часи: «Засвіт встали козаченьки».

Випадково зустрівши Івана Іскру, Маруся запитала про долю Гриця. Хлопець зізнався, що той таки одружився з іншою. Від відчаю Маруся кинулася з греблі у річку Ворсклу, але Іван встиг її врятувати.

Восени Марусю Чурай запросили на вечорниці, де вона зустріла свого коханого Гриця. Але не самого, а зі своєю дружиною Галиною. Можливо, через ревності та вражене жіноче самолюбство виникло у Марусі бажання помститися за зражене кохання і скалічену долю. Як розповідає легенда, відчайдушна Маруся отруїла коханого Гриця, а потім сама зізналась у скоєному злочині. За вбивство козака Марусю посадили до острогу. За рішенням суду дівчину мали стратити, але у день страти Іван Іскра знову врятував її життя, привізши гетьманський наказ Богдана Хмельницького про помилування дівчини, в пам'ять за заслуги і героїчну смерть її батька та заради чудових пісень, що складала Маруся для січовиків і свого народу.

Сумуючи за своїм коханим, відчуючи пекельні муки та каяття, Маруся Чурай померла від сухот у 1653 році.

Сьогодні відомості про легендарного українського барда можна знайти у словниках та в енциклопедичних виданнях, зокрема і з фондів ОННБ ім. М. Горького.